

Monica Wenusch

Universität Wien

monica.wenusch@univie.ac.at

Johannes V. Superstar

Oversættelse og reception af Johannes V. Jensens skønlitterære værker i Tyskland

Uden oversættelse ingen reception i udlandet – dette gælder vist i større eller mindre grad for langt de fleste forfattere alt efter hvilket sprog den pågældende forfatter skriver på. Naturligvis vil f.eks. en engelsksproget forfatter have et større udenlandsk læsepublikum, som reciperer værkerne på originalsproget, end det er tilfældet med en dansk, norsk eller svensk forfatter, der skriver på sit modersmål. Det er derfor, at en forfatters succes – eller mangel på samme – i udlandet er stærkt afhængig af ikke blot litteraturens oprindelige (dvs. udgangssproglige) kvalitet, men også – og ikke mindst – oversættelsens (dvs. målsproglige) kvalitet; hertil kommer bogbranchens mekanismer som f.eks. et forlags markedsføring el. lign.

Men oversættelsernes kvalitet garanterer ikke nødvendigvis udødelighed i udlandet. Flere faktorer – f.eks. litterære, kulturelle, historiske, samfunds- og tidsrelaterede – er afgørende, om en forfatter læses eller ikke læses længere, uanset om han eller hun har været en litterær stjerne engang eller om den pågældende forfatter stadigvæk er det i sit hjemland. At undersøge og sammenligne en forfatters skæbne i hans hjemland og i udlandet er en opgave, receptionsforskningen tager sig af, men igen: uden oversættelse ingen udenlandsk reception.

I det følgende skal en forfatters litterære skæbne i udlandet, den rolle, oversættelsen af hans værker og modtagelsen i målkulturen har spillet, belyses. Forfatteren er den danske nobelpristager Johannes V. Jensen (1873–1950), der uden tvivl er et stort navn i de skandinaviske lande. Det er dog mindre kendt, at han også spillede en betydelig rolle uden for Danmarks og Skandinaviens grænser, ikke mindst i hans levetid. Dette gælder især i forhold til det tysksprogede område, selvom det faktisk var her, han havde sin største udenlandske succes og det største udenlandske publikum. Det er naturligvis ikke blot til tysk, Jensens værker blev oversat, men i forhold til andre lande, han blev reciperet i, indtager Tyskland¹ en særstilling. Her begyndte hans

værker som selvstændige bogudgivelser allerede at udkomme i 1907, de første tekster han offentliggjorde i tidsskrifter endda tidligere. De første omtaler af Jensens forfatterskab fremkom allerede i 1904, og det var især i de første to årtier af 1900-tallet, at han for alvor slog igennem. De store oplagstal taler for sig selv. Ikke blot blev Jensens skønlitterære værker oversat, men også hans essay- og artikelsamlinger såvel som en lang række enkelte bidrag til pressen om aktuelle emner blev trykt i Tyskland – men her er han ikke desto mindre i dag så godt som glemt.

Receptionen af Johannes V. Jensen er tæt forbundet med det velrenommerede tyske forlag S. Fischer Verlag i Berlin, som udgav Jensens værker og i det hele taget har gjort sig fortjent ved i stort omfang at udgive skandinavisk litteratur i tysk oversættelse.² Generelt har den skandinaviske litteratur fremkaldt en enorm interesse hos det tysksprogede læsepublikum, ikke mindst i tidsrummet mellem ca. 1870–1914,³ hvor den oplevede et regulært boom.⁴

Jensens reception i Tyskland indskrænker sig for øvrigt ikke udelukkende til et ”almindeligt” publikum, men kan også dokumenteres i forholdet til en række tysksprogede forfattere – et emne, der ikke skal undersøges her.⁵ I det følgende gives et overblik over Johannes V. Jensen i Tyskland: valget af de oversatte (først og fremmest skønlitterære) værker præsenteres og diskuteres; endvidere skal der kastes et kritisk blik på nogle få udvalgte tekster mht. selve oversættelsen. Forlagets udvalgskriterier og lanceringsstrategier belyses såvel som modtagelsen og receptionen. Afslutningsvist skal spørgsmålet stilles, om det billede af forfatteren, der herigennem blev skabt, svarer til det billede, man havde af forfatteren i Danmark og Skandinavien.

Jensens første selvstændige bog udkom i 1907 efter nogle mindre udgivelser i form af tekstuddrag og artikler i tidsskrifter. Frem til 1929 udkom en ny bog næsten hvert år, nogle gange endda to om året, og i 1908 udkom hele tre Jensen-bøger på tysk.⁶ Hvad blev oversat?⁷ Efter den tyske debut med en selvstændig udgivelse, oversættelsen af Amerikaromanen *Madame d’Ora* i 1907, stort set lidt af hvert; ikke blot alle romanerne (også den anden Amerikaroman *Hjulet* og *Kongens Fald*, derudover samtlige seks bind af *Den lange Rejse*,⁸ såvel som *Gudrun* og *Dr. Renaults Fristelser*), men også en lang række myter, f.eks. i samlingen *Die Welt ist tief...* (1907), samt artikler og essays i tre samlinger. Herudover udkom også en række himmerlandshistorier, der dog kom til at indtage en særstilling på det tyske marked.

Hvad angår kronologien af de udgivne bøger, ser det ud til, at forskellige genrer skulle afprøves på det tyske publikum, inden man stort set overholdt rækkefølgen af de udvalgte bøger, som de udkom på dansk, så at der på skift blev udgivet romaner, noveller, myter og

essayistik. Således fulgte efter romandebuten med *Madame d'Ora* samlingen "*Die Welt ist tief ...*" (begge 1907). Derefter udkom *Himmerlandsgeschichten*, *Das Rad* og *Die neue Welt* (alle 1908), fulgt af *Exotische Novellen* (1909), *Mythen und Jagden* (1910), *Der Gletscher. Ein neuer Mythos vom ersten Menschen* (1911), *Des Königs Fall* (1912), *Dolores und andere Novellen* (1914), *Das Schiff* (1915) og novellesamlingen *Olivia Marianne* (1916). Derefter fulgte en tysk udgave af dramatiseringen af *Madame D'Ora* med titlen *Madame d'Ora* (1917), som dog ikke blev nogen publikumssucces i Tyskland. Samme år udkom også *Unser Zeitalter*, Jensens første af i alt tre essay- og artikelsamlinger på tysk, hvorefter der efter en treårig pause igen fulgte en række skønlitterære værker, *Das verlorene Land* (1920), *Kolumbus* (1922), *Der Monsun und andere Tiergeschichten*, *Zug der Cimbern* (begge 1925) og *Norne-Gast* (1926). Med *Verwandlung der Tiere. Zur Plastik der Entwicklung* (1927) blev det andet ikke-skønlitterære værk udgivet på tysk; efter nogle mindre udgivelser fulgte i 1929 *Die Stadien des Geistes. Zur Bestimmung des Gradus*.

Som det fremgår, bliver der i disse år længere mellem udgivelserne af "nye" Jensen-værker. De sidste tre bøger, som ikke havde været udgivet tidligere, blev således romanen *Dr. Renaults Versuchung*, igen en samling himmerlandshistorier med titel *Mr. Wombwell* (begge 1936) og endelig romanen *Gudrun* (1937).

Efterspørgslen efter Jensens værker kan aflæses af, hvor hurtigt oversættelserne kom på det tyske marked. Frem til 1927 forelå disse som regel to til tre år efter offentliggørelsen af den danske original, undertiden allerede året efter⁹ og i et enkelt tilfælde samme år¹⁰ – en bemærkelsesværdig kort afstand mellem den danske og tyske udgave, hvilket ved siden af antallet og omfanget af de oversatte titler siger noget om Jensens enorme popularitet, ikke mindst i de første 20 år, og dermed nødvendigheden af at få aktuelle titler i oversættelse ud på markedet så hurtigt som muligt. Dertil kommer, at mindre såvel som større uddrag af Jensens bøger i mange tilfælde blev trykt i S. Fischer forlagets eget litterære tidsskrift *Die neue Rundschau*¹¹ inden udgivelsen i bogform.

Det er et typisk fænomen, at oversættere lider den skæbne ikke at være mere end et navn forrest i en bog. Som Alken Bruns påpeger, kender man i Tyskland i anden halvdel af det 19. århundrede de store skandinaviske forfatternavne som f.eks. Henrik Ibsen, August Strindberg og J.P. Jacobsen, mens oversætterne, der gjorde det muligt for dem at slå igennem på et fremmedsprogligt marked, forbliver anonyme.¹² På lignende måde forholder det sig med Jensens oversættere, som vi kun har ganske få biografiske oplysninger om. Alt i alt er der

seks oversættere, der i Jensens samtid har oversat hans værker til tysk, og af disse blev det Julia Koppel, der kom til at oversætte størstedelen af bøgerne samt artiklerne. Om hendes kvalitet som oversætter synes der at være delte meninger i samtiden. Forlæggeren Samuel Fischer skriver således i et brev,¹³ at han ikke er ubetinget begejstret for Koppels arbejde og at hendes oversættelser i hvert fald bør kontrolleres. Men i det store og hele kan Fischer med god samvittighed anbefale Koppel og han understreger endvidere, at hun også har oversat Herman Bang, hvilket må gælde som en slags anbefaling.

Heller ikke Jensen synes at have været helt tilfreds med Koppels arbejde, hvilket han ligeledes giver udtryk for i et brev.¹⁴ Desværre findes der ingen dokumentation af, hvad hans utilfredshed skyldes. Det er ikke muligt inden for artiklens rammer at analysere Koppels oversættelser til bunds, ikke desto mindre skal i det følgende oversættelsen af tre korte såkaldte myter diskuteres, som eksempler på Koppels arbejde, nemlig oversættelserne af "Vinternat", "Fusijama" og "September".¹⁵

Myten "Vinternat" handler om en på mystisk vis etableret telefonsamtale mellem en ikke nærmere bestemt jeg-fortæller og dennes tidligere, men nu afdøde ven. Tekstens seks sider er kendetegnet ved dens kortfattede, en intens form og stil, et ind imellem lyrisk sprog og usædvanligt indhold, altsammen karakteristisk for størstedelen af Jensens myter.

Koppel magter i stort omfang at transponere både form, stil og sprog, hun rammer tonen, således at teksten på tysk opnår stort set den samme virkning som originalen. De fleste af de usædvanlige vendinger og lyrisk prægede neologismer som f.eks. "Frostmaane", "Evighedsblæsten" eller "augustblå" bliver direkte overtaget. I det hele taget udviser Koppel stor respekt for Jensens sprog, hvilket dog ikke altid gælder, når det drejer sig om indholdet. Dette resulterer i, at hun tager sig forholdsvist store friheder ved på den ene side at stryge sætninger og passager eller på den anden side ligefrem at digte til. Således hedder det f.eks. i originalen om den afdøde telefonsamtalepartners hoved, der er blevet hugget i med en økse, at det har været tomt bortset fra "(...) en modbydelig betændt Ansamling af Asien og Afrika og alle Hovedstæderne og Havet og Bjerg-kæder og Jernbaner, Sporvogne, Skruer, Kabler, Akkumulatorer og andet syrestinkende Materiel (...)." I oversættelsen hedder det derimod: "(...) eine widerwärtig entzündete Ansammlung von Asien und Afrika und allen Hauptstädten der Welt [!] und von Meeren [!] und Bergketten, Eisenbahnen und Dampfschiffen [!], Schornsteinen [!], Dynamos [!], Schrauben, Kabeln, Akkumulatoren und anderem säurestinkendem Material (...)." Hvorfor f.eks. sporvogne er blevet

skiftet ud med dampskibe, mens skorsten og dynamoer er blevet tilføjet, er uklart.

I den anden myte, "Fusijama", der indeholder det for Jensen typiske længselsmotiv, drejer det sig i teksten i væsentlig grad om en balanceakt mellem virkelighed og drøm, som understreges yderligere ved hjælp af sproget. Således lader Jensen jeg-fortælleren berette om en "virkelig begivenhed", som hos Koppel bliver til en "eigentliche [!] Begebenheit"; senere i forløbet kommer fortælleren til den erkendelse, at "Da jeg saa' Fusijama brast den sidste Drøm om en anden Tilværelse end den der er." Hos Koppel bliver "den sidste Drøm" til "mein letzter Glaube", hvilket i konteksten giver en hel anden mening også i betragtning af, at Columbus nævnes senere i myten, en skikkelse, som hos Jensen oftest ses i sammenhæng med livsdrøm og længsel, ikke tro. Også når fortælleren nævner "Illusionen om en anden ædlere Virkelighed" vælger Koppel at erstatte "illusionen" med "Glaube". Ligeledes bliver det kraftige udtryk "at briste" i oversættelsen til det noget svagere "versank". Således bliver meningen og tonen en anden, det bliver en anden tekst, som dog samtidig virker ganske præcis.

I den tredje myte, "September", sker der endnu tydeligere indgreb i teksten, som handler om forgængeligheden, men også om at være i live. Forholdsvis mange sætninger er blevet strøget, få tilføjelser kan også findes og igen findes der en del inadækvate ordvalg, når f.eks. adjektivet "spændende" bliver til "vornehm".

Ikke desto mindre "fungerer" teksterne som allerede antydte ovenfor også i oversættelsen, selvom der findes en række små afvigelser og inadækvate valg, der forandrer teksterne. Om det har været oversætterens valg eller om det var forlaget, der ønskede teksterne ændret hist og her, er et spørgsmål, der må forblive ubesvaret.

Set fra receptionsforskningens synspunkt fungerer en oversættelse som kildemateriale. Målkulturens læsere opfatter en oversættelse som original, og når dette sker, må oversættelsen som regel betegnes som vellykket. Også anmeldelserne refererer gerne til oversættelserne; Jensens tekster i tysk oversættelse har åbenbart på trods af deres oversættelsesrelaterede defekter udmærket kunnet klare sig. Kendsgerningen er, at Jensen nød uhyre stor popularitet, ikke mindst pga. hans sproglige energi, hans nye, anderledes sprog og form, som det fremgår af anmeldelserne.

Det er dog ikke blot selve teksterne, der er blevet udsat for indgreb; det er også interessant at se nærmere på opbygning, inddeling og – for så vidt angår novellesamlingerne – tekstudvalg og eventuelle udeladelser m.v. i oversættelserne. Således er det påfaldende, når man læser indholdsfortegnelsen i Koppels oversættelse af *Kongens Fald*, at

romanens kapitelinddeling ganske vist er blevet overholdt, dog med den undtagelse, at det knap tre sider lange kapitel "Hjemløs" er blevet sløjftet i den tyske udgave.¹⁶ Desuden mangler de to dialektdigte fra afsnittet "Vinteren"; deres dialektsprog kan være en årsag, og man kunne også få en mistanke om, at Koppel ganske enkelt manglede evnen til at oversætte strofisk, rimet lyrik. Men til hendes forsvar kan anføres, at det også kan skyldes tidnød, at de rimede digte ikke blev medtaget i oversættelsen, der udkom blot et år efter den danske originaludgave, der immervæk er på 415 sider. Formodningen om, at Koppel ikke skulle være i stand til at oversætte rimede strofer, afkræftes yderligere ved, at digtene i f.eks. romanerne *Kolumbus* og *Norne-Gast* netop er oversat med rim og rytme,¹⁷ og at heksameter-digtet i *Das Schiff* ligeledes gengives i ligeså korrekte heksametre på tysk som i originalen.

Det er bemærkelsesværdigt, at samtlige bind af *Den lange Rejse* blev oversat til tysk, men også, at der ikke synes at være blevet gjort en indsats for at lancere romanrækken som en sådan og da slet ikke med den nærliggende titel "Die lange Reise". Oversættelsernes kronologi er følgende: *Der Gletscher* (1911),¹⁸ *Das Schiff* (1915), *Das verlorene Land* (1920),¹⁹ *Kolumbus* (1922), *Zug der Cimbern* (1925) og *Norne-Gast* (1926) og svarer dermed hverken til rækkefølgen af de danske originaludgaver²⁰ eller til romanrækkens indre kronologiske rækkefølge.²¹ Alle bindene blev oversat af Julia Koppel, med undtagelse af *Der Gletscher*, hvis første udgave offentliggjordes i Gertrud Ingeborg Kletts oversættelse.²² Udgaven fra 1932 bygger på Kletts 21 år gamle oversættelse, men er revideret af Koppel; revisionen består dog stort set kun i mindre forandringer, som f.eks. ubetydelige justeringer i kapiteloverskrifter²³ eller i selve teksten – justeringer, der i øvrigt ikke altid er lige vellykkede. Som eksempel kunne anføres begyndelsen af kapitlet "Die Stimme des Blutes". I Kletts oversættelse hedder det: "Das Schiff lag fertig, den Drachenrachen aufgerissen, dem Meer zugewandt", hvorimod det hos Koppel hedder: "Das Schiff lag fertig (...) hungrig gen Meer zugewandt", en stilistisk faux-pas, da "gen" og "zu" betyder det samme. Grunden til en ændring af Kletts oprindelige oversættelse er ikke til at se, og endnu engang bliver det tydeligt, at både Fischers og Jensens forbehold over for Koppel var berettigede.

Interessant er det ligeledes, at tekstudvalget i myte- og novelle-samlingerne altid har en vis antologi-karakter, da de består af uddrag fra forskellige samlinger; dvs. der må have fundet et bevidst tekstudvalg sted mht. det tyske publikum. To bind er derudover blevet forsynet med et specielt til disse udgaver skrevet forord fra Jensens hånd; det drejer sig om "*Die Welt ist tief ...*" og *Exotische Novellen*. Den følgende samling, *Mythen und Jagden*, er den første og eneste rene mytesamling,

der udkom på tysk, men består også af uddrag fra forskellige danske mytesamlinger. *Dolores und andere Novellen*, der skulle blive en af de store Jensen-bestsellere i Tyskland, er bl.a. bemærkelsesværdig, fordi bindet er en ret interessant, ganske uensartet blanding af Jensen-tekster, nemlig eksotiske noveller, myter og himmerlandshistorier. Og *Olivia Marianne. Exotische Novellen* indeholder ud over originalbindets fem noveller yderligere tre tekster. Det fremgår desuden tydeligt, at det ikke så meget var ”danskeren” Johannes V. Jensen, dvs. tekster som himmerlandshistorierne, der begejstrede det tyske publikum, men kosmopolitten Jensen med eksotiske miljøer, der appellerede til de tyske læsere, hvilket yderligere understreges af den følgende og sidste af novellesamlingerne, som egentlig er en blanding af eksotiske noveller og myter, bindet *Der Monsun und andere Tiergeschichten*. Ligesom allerede *Dolores und andere Novellen* indgik også dette bind i en serie udgivet af S. Fischer Verlag.²⁴

Hvad angår selve mytebegrebet og dets betydning i de tyske Jensen-udgaver og i receptionen, forholder det sig på lignende vis som med betegnelsen for romanrækken *Den lange Rejse*, der end ikke forsøges lanceret. Betegnelsen ”Mythos” bruges i titlen *Der Gletscher. Ein neuer Mythos vom ersten Menschen*, hvor beretningen i øvrigt med skift fra originaltitlens flertal (*Myter om Istiden og det første Menneske*) til oversættelsens ental (*Ein neuer Mythos*) bliver til én stor myte. Heller ikke i samlingen *Mythen und Jagden* findes der nogen forklaring – f.eks. i et forord som dét i ”*Die Welt ist tief...*” – på mytebegrebet, trods forekomsten i titlen. Forlaget må have besluttet, at myten som en typisk Jensensk tekstform *ikke* decideret skulle lanceres i Tyskland. Bemærkelsesværdigt er det derimod, at netop denne tekstform, som allerede antydte, skulle vække uhyre stor interesse, ikke mindst hos anmelderne, der – med en enkelt undtagelse – uden at bruge betegnelsen myte fremhævede netop det, der blev kendetegnende for myteteknikken hos Jensen.

Så tidligt som fra 1904 blev Jensen omtalt i forskellige tysksprogede litteraturtidsskrifter, og allerede før den tyske romandebut fremkom uddrag af de planlagte udgivelser i *Die neue Rundschau*. Jensen fik hér mulighed for at få bragt et betydeligt antal af sine tekster på tysk. Bemærkelsesværdigt er det ikke blot, at flere udgivelser i mere eller mindre omfattende uddrag blev trykt *før* publikationen i bogform, men også, at to omfangsrige romaner oven i købet her blev trykt i deres helhed, som føljetonromaner, fordelt over flere af tidsskriftets numre, således at de enkelte afsnit gerne sluttede midt i et kapitel, så der skabtes en slags cliffhanger-effekt.²⁵ Dette understreger endnu engang, at Jensen var en af de helt store forfattere i tiden.

Derudover findes der også uddrag i både mindre og større omfang af mange andre værker, hvilket i denne artikels sammenhæng er af mindre relevans. Ser man på, hvilke Jensen-tekster der blev trykt i Fischers tidsskrift, findes der også her – især hvad Jensens skønlitterære produktion angår – i overensstemmelse med selve udgivelserne, to genrer, der begge har med det mytiske stof at gøre: på den ene side de to romaner fra *Den lange Rejse*, der blev bragt in extenso, og på den anden side de eksotiske noveller og andre korte tekster. Til gengæld blev hverken en eneste af himmerlandshistorierne eller eksempler på Jensens strofiske lyrik eller prosadigtene udgivet i *Die neue Rundschau*.

Det er vanskeligt at fremlægge oplysninger om de nøjagtige oplagstal for de oversatte titler. En nærmere undersøgelse af disse tal ville klargøre, hvilke af Jensens værker især tildrog sig det tyske publikums interesse. Nogle basale oplysninger kan hentes fra de meddelelser fra S. Fischer Verlag bagest i bøgerne, hvor der gøres opmærksom på de allerede udgivne bind med angivelse af de foreløbige oplagstal. Af disse sider i f.eks. *Norne-Gast* – vi befinder os i 1926, dvs. tallene er ret repræsentative – fremgår det, at det generelt er de såkaldte eksotiske noveller, men også de mytiske tekster, der opnåede et stort salg. Således ligger bindet *Dolores und andere Novellen* i 1926 i spidsen og var allerede udkommet i et imponerende 52. oplag, fulgt af *Exotische Novellen*, som var udkommet i 16. oplag. Den mest populære roman synes at have været *Der Gletscher* med 29 oplag, fulgt af *Madame d'Ora*, dvs. debutromanen, i et respektabelt 14. oplag. Sidstepladsen indtager *Himmerlandsgeschichten*,²⁶ der 18 år efter førsteudgivelsen forelå i et noget skuffende 2. oplag.²⁷

At himmerlandshistorierne har været af mindre interesse for et tysk publikum kan undre, siden der også her findes de typiske Jensen-motiver som f.eks. ekspansion og (ud-)længsel, som i anmeldelserne generelt understreges med anerkendelse og som hos Jensen som regel og ikke mindst også i bindene fra *Den lange Rejse* er nøglemotiver. Forklaringen kan være, at den form for fortællinger i deres skildring af det gamle himmerlandske univers virkede for traditionelle og blev opfattet som fortællinger, der hører en anden tid og verden til. Det er tydeligt, at det var litteraturfornyeren Jensen, der for det tyske publikum var af interesse. Man var kommet over den tid, hvor f.eks. Bjørnstjerne Bjørnsons såkaldte bondefortællinger var i stand til at fænge de tyske læsere.

Det er naturligvis også relevant at se på modtagelsen af Jensens værker i Tyskland, som den genspejles i tidens kritik, og se på nogle få anmeldelser og omtaler som receptionsdokumenter. Kaster man et blik netop på de talrige anmeldelser, der så dagens lys i forskellige kultur- og

litteraturtidsskrifter såvel som i dagblade, bliver det tydeligt, at Jensens værker blev overmåde vel modtaget. Reaktionen var gennemgående positive, oftest endda begejstrede og med nogle få undtagelser nærmest entusiastiske. Af det materiale, der har været tilgængeligt, tegnes et utvetydigt billede: nemlig at det først og fremmest var ”det nye”, den originale kraft, der gang på gang fremhæves, når der er tale om forfatterskabet.

Man kan stille spørgsmålet, hvorfor det netop var romanen *Der Gletscher*, der skulle udløse så megen begejstring hos det tyske publikum. En af begrundelserne præsenteres i en anmeldelse i *Berliner Tageblatt*, optrykt på forlagets meddelelsessider, hvor den begejstrede anmelder netop understreger det ”nye” ved Jensen. Han taler om ”tiefe Schönheit”, det levende og dynamiske og samtidig ophøjede ved teksten fremhæves, og også den muntre menneskelige måde, Jensen behandler sit stof på. Alle disse elementer, der samlet bidrager til det, der ses som det fornyende ved litteraturen, det der på forfriskende måde adskiller sig fra den ellers kendte litterære tradition, overbeviser anmelderen. I en omtale²⁸ af romanen *Das Schiff* fremhæves derimod det lyriske og poetiske i Jensens sprog; det hævdes at hans prosa på det kunstneriske plan bevæger sig i et spændingsfelt mellem prosaens lette og enkelt virkende beskaffenhed og de yderst komplicerede digtstrofer. Det er denne modsætningsfylde, som tiltaler publikum. Og det er denne blanding af prosa og lyrik, præget af en styrke og kraft, den begejstrede anmelder fokuserer på, samtidig med at han fremhæver, at kun ganske få forfattere er i stand til at fremkalde en lignende virkning. Og både det kunstneriske udtryk for kraft og energi og brugen af farverne i skildringen, men også den tematiske styrke i den ”Lebensgefühl”, der udtrykkes, er aspekter, der spores i en roman som *Des Königs Fall*.²⁹ Men det er ikke blot romanerne, der får udelt entusiastiske anmeldelser, også samlinger som ”*Die Welt ist tief ...*” fremkaldte begejstring, for de ”gehören zum besten, was jemals über exotische Landschaften geschrieben wurde.”³⁰ Det er de eksotiske miljøer og igen det dynamiske og levende samt det mytiske, der fremhæves i denne omtale.

Jensen-receptionen i Tyskland hænger naturligvis i allerhøjeste grad sammen med oversættelsen af hans værker. Samtidig kan hans popularitet ikke alene forklares ud fra den generelle fremherskende begejstring for skandinavisk litteratur mellem 1870–1914 i Tyskland og den store interesse for Skandinavien i form af en vis ”Nordland-Sehnsucht”. Det er tværtimod teksterne med eksotiske miljøer, der tiltalte det tyske publikum. Derfor kan det heller ikke undre, at himmerlandshistorierne indtager en underordnet rolle i forbindelse med den tyske reception af Jensens skønlitterære værker. Samtidig betyder det dog, at en del

af hans mangfoldige forfatterskab blev skåret væk og at billedet af forfatteren, der blev skabt gennem udvalget og oversættelsen af hans værker for det tyske markedet, bliver et grundlæggende anderledes billede end i Danmark eller Skandinavien. Det tyske Jensen-billede fremstår tydeligt: forfatteren stod for noget nyt inden for den tyske litterære verden. Han var sprog- og stilfornyer, samtidig med at han brugte eksotiske miljøer og Amerika til sine beskrivelser. Det var netop det, det tyske publikum var interesseret i. Samtidig er det interessant at fastslå, at oversættelserne på trods af deres undertiden middelmådige kvalitet ikke forhindrede Jensen i at slå igennem i Tyskland. Tværtimod bidrog de til at se ham netop som en fornyer af litteraturen. Men hvorfor Johannes V. Jensen gik i glemmebogen igen, en forfatter, der i sin tid blev rost ud over alle grænser i den litterære verden, både af anmeldere og af tyske forfatterkolleger, og som oven i købet fik nobelprisen, forbliver et spørgsmål, der kræver en yderligere undersøgelse.

Noter

¹ Der refereres i det følgende til Tyskland som overbegreb for det tysksprogede område som helhed.

² Henrik Ibsen, Arne Garborg, Herman Bang, Knut Hamsun og Peter Nansen er blot få af de mange skandinaviske forfattere, der udkom hos S. Fischer Verlag.

³ Jf. Fallenstein, Robert og Christian Hening, *Rezeption skandinavischer Literatur in Deutschland 1870 bis 1914*. (=Skandinavistische Studien, 7), Neumünster 1977.

⁴ At den skandinaviske litteratur nød uhyre stor popularitet genspejles også i, at de to tyske forfattere Johannes Schlaf (1862–1941) og Arno Holz (1863–1929) udgav deres første bog (*Papa Hamlet*, 1889) under et norsk pseudonym, Bjarne P. Holmsen. En skandinavisk forfatter havde dengang større chancer for at blive anmeldt og omtalt i den tyske litterære verden end to unge, endnu ukendte tyske forfattere.

⁵ Denne artikel bygger på foreløbige forskningsresultater i forbindelse med min doktorafhandling, der er under udarbejdelse og som netop behandler emnet Johannes V. Jensen og det tysksprogede område.

⁶ Efter 1929 blev der lidt længere mellem udgivelserne, hvilket bl.a. skyldtes S. Fischer Verlags problemer netop i 1930'erne samt under Anden Verdenskrig og fremover; frem til 1937 udkom der dog nye Jensen-titler med jævne mellemrum. Alt i alt skulle det blive til 27 titler, som næsten udelukkende udkom hos S. Fischer med undtagelse af nogle få licensudgaver og mindre tekster.

⁷ Jf. Aage Jørgensen, "Johannes V. Jensen auf Deutsch", i Aage Jørgensen

og Sven Hakon Rossel (red.), "Gelobt sei das Licht der Welt ..." *Eine Forschungsanthologie*, Wien 2007, s. 409–416.

⁸ I kronologisk rækkefølge: *Der Gletscher. Ein neuer Mythos vom ersten Menschen* (1911), *Des Königs Fall. Roman aus der Hansazeit* (1912), *Das Schiff* (1915), *Das verlorene Land* (1920), *Kolumbus* (1922), *Zug der Cimbern* (1925), *Norne-Gast* (1926), *Dr. Renaults Versuchung* (1936) og *Gudrun* (1937).

⁹ F.eks. *Die neue Welt* (1908), *Olivia Marianne* (1915), *Das verlorene Land* (1919), *Kolumbus* (1922), *Die Stadien des Geistes* (1928), *Dr. Renaults Versuchung* (1935) og *Gudrun* (1937).

¹⁰ F.eks. *Verwandlung der Tiere* (1927).

¹¹ Tidsskriftet udkommer uden afbrydelse siden 1890 og hører således til de ældste europæiske kulturtidsskrifter overhovedet.

¹² Jf. Alken Bruns, *Übersetzung als Rezeption. Deutsche Übersetzer skandinavischer Literatur von 1860 bis 1900*. (=Skandinavistische Studien, 8), Neumünster 1977, s. 14.

¹³ Brevet til Aage Madelung, dateret 5.3.1925, befinder sig på *Det Kongelige Bibliotek*, København, NKS 2418,2°.

¹⁴ Brevet til Samuel Fischer, dateret 30.10.1925, befinder sig på *Det Kongelige Bibliotek*, København, JVJ-arkiv, I,3.

¹⁵ "Vinternat" og "September" på dansk oprindeligt trykt i *Politiken* i 1907 og optrykt i *Nye Myter* (1908), "Fusijama" er trykt i *Myter og Jagter* (1907). Oversættelserne af teksterne er trykt i samlingen "Die Welt ist tief..." (1907).

¹⁶ Hvorfor kapitlet "Hjemløs", der for øvrigt ikke burde udgøre nogen særlig udfordring for en erfaren oversætter som Koppel, er blevet udeladt, må forblive en gåde. Der findes ingen dansk udgave af *Kongens Fald*, hvor dette afsnit er udeladt.

¹⁷ Det drejer sig om stroferne 7, 8 og 9 af digtet "Columbus" (alle digtets 10 strofer indgår i Mathilde Manns *Madame D'Ora*-oversættelse fra 1907 i bunden form) samt følgende seks digte: "Dagvisen", "Folkevandringsang", "Vor Frue", "Pedro Gutierrez' Sang", "Kannibalvise" og "Den sørgeligste Vise". Se også Johannes V. Jensen, *Samlede Digte*, bind 2 (kommentarer), København 2006, s. 65–67 og 118–125. Det afsluttende afsnit i *Norne-Gæst* ("Af Norne-Gæsts Kvad") indeholder digtene "Kværnsangen" og "Den nordiske Kvinde. Fragment".

¹⁸ *Der Gletscher. Ein neuer Mythos vom ersten Menschen* (1911).

¹⁹ Den fulde danske titel *Det tabte Land. Mennesket før Istiden* (1919) bliver på tysk – for øvrigt anderledes end det var skik i de øvrige oversatte titler – forkortet til *Das verlorene Land* (uden undertitel).

²⁰ Udgivelseskronologien brydes ved, at *Norne-Gast* bliver udgivet som

det sidste bind i rækken, men egentlig burde være det tredje.

²¹ Som bekendt er rækkens indholdsmæssigt kronologiske rækkefølge: *Det tabte Land* (1919), *Bræen* (1908), *Norne-Gæst* (1919), *Cimbrernes Tog* (1922), *Skibet* (1912) og *Christofer Columbus* (1921).

²² Med udgaven fra 1932, *Der Gletscher. Ein neuer Mythos vom ersten Menschen, mit einer Vorgeschichte: Das verlorene Land* (Sonderausgabe), er der faktisk blevet rettet op på kronologien, idet *Das verlorene Land* nu stilles foran *Der Gletscher*.

²³ Overskrifter som "Der Ächter" bliver til "Der Geächtete", "Die Stimme des Bluts" bliver til "Die Stimme des Blutes", osv.

²⁴ At to af Jensens samlinger indgår i serier (hhv. "Fischers Bibliothek zeitgenössischer Romane" og "Fischers illustrierte Bücher") understreger yderligere Jensens betydning og popularitet som forfatter i de tysksprogede lande. Jensen befinder sig i velanset litterært selskab i disse serier med f.eks. Gerhart Hauptmann, Arthur Schnitzler, Hermann Hesse, Thomas Mann og Herman Bang.

²⁵ Det drejer sig om *Der Gletscher*, der udkommer i *Die neue Rundschau* i 1911, samme år som den udgives i bogform (289 s.), og *Das Schiff*, der kommer i tidsskriftet i 1914, mens bogen (243 s.) udgives i 1915.

²⁶ Udgaven fra 1908 indeholder en indledning af oversætteren Mens, s. 7–12, der faktisk forsøger at relativere begrebet himmerlandshistorie, således at det netop *ikke* drejer sig om en slags hjemstavnsdigtning i egentlig forstand. Der fokuseres tværtimod på Jensen som kosmopolit.

²⁷ Så sent som i 1936 gøres der et nyt og i Jensens levetid sidste forsøg på at lancere et udvalg af disse fortællinger i Tyskland med bindet *Mr. Wombwell* (1936).

²⁸ *Das literarische Echo. Halbmonatsschrift für Literaturfreunde*, 17. årgang, hæfte 19, 1.7.1915, s. 1210.

²⁹ Erwin Ackerknecht, "Neue Erzählkunst", i *Eckart. Ein deutsches Literaturblatt*, Berlin 1912/13, s. 182.

³⁰ *Das literarische Echo. Halbmonatsschrift für Literaturfreunde*, 9. årgang, hæfte 21, 1.8.1907, s. 1584.